

MORÁLNÍ USUZOVÁNÍ A JEDNÁNÍ JAKO SOUČÁST INTEGRITY OSOBNOSTI

Marek Preiss, David Krámský, Tereza Příhodová

Abstrakt

Morální usuzování a jednání autoři v této práci vnímají jako součást integrity osobnosti. Vymezuji filosofická a psychologická pojetí integrity a předkládají rozmanité způsoby testování integrity. Významnou částí práce je kritická polemika věnující se některým vybraným nedostatkům tohoto přístupu, shrnutí závěrů studií integrity, prediktivní validity v této oblasti. Dále autoři seznamují s výsledky studií vztahující morální usuzování k morálnímu jednání a komentují některé domácí pokusy týkající se této problematiky. Vzhledem k zastaralosti jediného českého testu Jarmily Kotáskové, se doporučují zaměřit na tvorbu zcela nové metody. Domnívají se, že měření úrovně morálního usuzování a jednání může být v některých oblastech psychologie přínosnou složkou diagnostiky, které rozšiřuje tradiční oblasti zkoumání, jako jsou osobnostní proměnné, kognitivní funkce či sociální opora. Pro rozhodování na úrovni jednotlivce (např. v rámci výběrového řízení) by však bylo příliš troufalé tvrdit, že psycholog má v rukou validní data, která predikují morální usuzování a chování v konkrétních případech (např. v oblastech s rizikem korupce).

Klíčová slova: morální integrita, morální usuzování, morální jednání

MORAL REASONING AND ACTING AS A PART OF INTEGRITY

Abstract

Moral reasoning and acting are in this paper considered as a part of integrity. The authors define philosophical and psychological concepts of integrity and present diverse ways of integrity testing. An important part of the work is critical polemic dedicated to some selected shortcomings of this approach, the overall results of integrity studies, predictive validity in this area. Furthermore, the authors acquainted with the results of studies related to moral reasoning and moral conduct commenting on some Czech experiments relating to this issue. Due to obsolescence only one local test created by Czech psychologist Jarmila Kotásková, it is recommended to focus on the creation of entirely new methods. They believe that measuring levels of moral reasoning and action may be in some areas of psychology beneficial component that extends the traditional areas of inquiry such as personality variables, cognitive function and social support. For decision-making at the individual level (e.g. in the selection process), it would be too presumptuous to say that the psychologist has valid data to predict moral reasoning and behavior in specific cases, like the risk of corruption.

Key words: moral integrity, moral reasoning, moral acting

Došlo do redakce: 9. 1. 2014

Schváleno k publikaci: 27. 5. 2014

Úvod

V předchozím textu (Krámský, Preiss, 2014) jsme se zabývali problematikou morálního usuzování především z hlediska psychologického pojetí a filozofických koncepcí. Morální usuzování a morální rozhodování, které nás zajímalo v této práci, budeme nyní promýšlet v kontextu pojmu integrity, který je přijímán psychology (Peterson, Seligman, 2004) i filozofy (Cribb, 2011). V této práci se také zaměříme na souvislosti mezi morálním usuzováním a jednáním.

I když se v této práci budeme zabývat morálním jednáním v podmínkách moderní západní demokratické společnosti, především pak v zaměstnání, je na morálním rozhodování zvláštní to, že se stává aktuálním v morálně složitých a vypjatých situacích. Mnozí autoři jako například C. Jaspers v reflexi morální viny nacistického Německa (Otázka viny) morálku spojují s aktem přijetím viny. Borovička (2007) popisuje „fatální mravní selhání“ několika známých politických osobností z doby před a během 2. světové války. Podle Borovičky byly osobnosti evropské kolaborace spíše idealisté, jimž nešlo v první řadě o osobní prospěch, ale všem scházela mravní integrita, která „jiným lidem bránila snížit se k jistým věcem i za cenu nabízených výhod“. Zatímco u českého Emanuela Moravce nachází Borovička různé osobnostní nedostatky již před kolaborací s nacisty (zálibu v přepychu, střídání partnerek), u jiných politiků (např. Andreje Vlasova, *Philippe Pétaina*) nenachází výraznější morální či jiná selhání v období před válkou. Borovička cituje v úvahách nad chápáním viny těchto lidí Jasperse a uvádí jeho rozlišení viny na: 1. *vinu kriminální* (hodnotí soud), 2. *vinu politickou* (hodnotí přirozené a mezinárodní právo), 3. *morální* vinu, která spočívá v odpovědnosti za všechny činy, kterých se jedinec dopouští, včetně politických a vojenských, kde nikdy neplatí, že rozkaz je třeba poslechnout, vražda zůstává vraždou, i když je vykonána na rozkaz, 4. *vinu metafyzickou*, která vychází z předpokladu, že žijeme ve společnosti, založené na principu solidarity, proto je člověk odpovědný za všechny zločiny, jimž nečinně přihlíží - tuto formu viny nelze právně, politicky ani morálně postihnout.

Filosofická východiska

Jako klíčový pojem celé naší úvahy chápeme morální integritu. Výklad tohoto pojmu vázán na skutečnost, z jakých terminologických a filosofických východisek jej budeme posuzovat. Integrita je jistě významná pro psychologické chápání osobnosti, nicméně pro její pochopení je klíčový výklad filosofických východisek, z nichž je konceptualizována. Z tohoto obecného úhlu pohledu je integrita spojena primárně se vztahem Já k sobě samotnému (Williams, 1981). To je také důvod, proč bývá často spojována s úvahou o Já coby jednotou sebe sama. Z hlediska etické náplně je pojem integrita vždy nějak vázán k morálnímu nároku či nějaké formě závaznosti. Dalším možným výkladem integrity coby filosofického pojmu je chápání integrity jako „postoje pro něco“ (např. Calhoun, 1995). V odkazu na řeckou tradici etického myšlení je integrita konceptuálně spojena s teorií ctností. V řeckém filosofickém kontextu je ctnost (ARETÉ) chápána v souvislosti s odvahou a sebeovládáním. Ctnostný člověk v tomto pojetí je především ten, jenž je schopen a má odvahu korigovat své jednání, takže nalézá jeho míru. Dle Aristotela je toto jednání nalézáním jakési „zlaté střední cesty“. Integrita je tak definována jako „kvalita morálního sebeřízení“ (Fine, 2010).

Přes mnohé jistě pozitivní praktické konotace ctnosti jako morálního korektivu vytýkají někteří autoři etice ctnosti, že se za jistých podmínek může stát dokonce nemorální, a to proto, že téměř nezohledňuje naše jednání k druhým, nýbrž jen morální smysl našeho vlastního jednání. Morálně integrální osoba tak podle Halfona (1989), může vůči druhým jednat dokonce amorálně. Halfon uvádí příklad – přestože nacisté jednali s lidmi jako s objekty, zdůvodňují své jednání jako morální, z hlediska sebereflexe jedinců jako, ctnostné, neboť je v souladu s morálním sebe-vnímáním dané společnosti v dané době.

V rámci tohoto pojetí integrity lze do úvahy o morálce zařadit taktéž otázku morálních emocí. Podle Schelera (1993) je totiž právě stud takovou situací Já, v němž zakoušíme jádro samotné morálky. Podobně smýšleli i mnozí řečtí filosofové, pro něž byl stud (AIDÓS) morálně konstitutivním stavem naší duše. Na rozdíl od morálního uvažování na bázi utilitarismu či Kantovy povinnostní etiky je morálka ctností spojena s hlubokou vnitřní sebeidentifikací, k níž nezbytně patří všechny naše motivace, jakož i k nim přináležející emoce. Obě etické teorie účast takovýchto partikulárních motivů a emocí odmítají jako něco, co odvádí od nestranného a nezaujatého posouzení morální situace (Williams, 1973). Ctnost z této perspektivy neznámá nějakou pozitivně definovanou objektivní vlastnost osobnosti, ale naopak způsob, jak je Já schopné se činně vztahovat k sobě samotnému (např. Williams, 1981). Ctnost patří primárně k integritě – či jednotě osobnosti. I přes toto vymezení se nicméně setkáváme s mnohými psychologicko-filosofickými diskursy usilujícími o jakési definování, jaké z konkrétních ctností jsou právě ty nejdůležitější. Tyto popisy však nemají univerzální a objektivní platnost, neboť ctnosti jakožto konkrétní zpředmětněné „vlastnosti“ jsou historicky kulturně podmíněné.

Chápání ctnosti jako integrity k sobě vztážené osobnosti představuje výstižně Rostand ve svém *Cyranovi z Bergeracu*. O ctnostném jednání hovoří jako „květu elegance“, který nosí ve svém nitru. „*Mám hledat ochránce nebo mít patrona a jako břečťan být, jenž stromy objímá a pak jim z vděčnosti pokorně líže kůru? Ne vlastní zásluhou, lstí dostávat se vzhůru? Díky! Finančníkům mám snad verše dedikovat, na šaška změnit se a ve všech vodách plovat? ... Jen k sobě úctu mít a cenit vlastní básně – a zhrdat břečťanem, jenž žije cizopasně!*“

Přes *Cyranovu* morální integritu projevující se jako sebeúcta, to s ním nakonec nedopadne dobře. Nejen že zemře tak nenušketýrsky, totiž nikoli v boji, nýbrž udeřen ze zálohy najatým sluhou, a to polenem do temene. Ale ještě navíc se mine se svou životní láskou, neboť jeho milá Roxana miluje omylem jiného a teprve, když už je pozdě, při *Cyranově* skonu, poznává svého pravého. Navzdory veškeré životní smůle a zmaru nicméně prokazuje až do konce věrnost sobě samému (morální integritu) a uzavírá svůj život slovy. „*Ach, vše mi berete, můj vavřík i mou růži. Jen berte, jedno přec vždy zůstane tu muži, co s sebou odnesu, co večer vrátím Bohu, až s dvorným pozdravem se vznesu nad oblohu, co nemá trhliny, ni skvrny v triumf jistý, navzdor to odnesu. Co? Štít svůj čistý!*“

Podobně jako Rostandův *Cyran* rozumí podle Sokola (2008) cti a úctě také homérští hrdinové. Úcta je odměnou za to nejlepší jednání. Nejlepší – v pravdě morální jednání je takové, za které se jednoduše řečeno nemusí člověk stydět sám před sebou. Na rozdíl od konsekvencialisticky či deontologicky orientované etiky přebírá osoba morálně ctnostná plnou odpovědnost za svá rozhodnutí, a to bez ohledu na kalkul, pravidla či maxima. Každý čin je tak součástí vlastní historie, která určuje, jaký člověk vlastně je, a zda ve svém životě obstál sám před sebou. Problematickým momentem morální integrity postavené na ctnostném postoji je však její zainteresovanost rozmanitými situačními kontexty. Člověk se rozhoduje vždy z nějaké konkrétní zkušenosti, do níž započítává své kulturní, sociální, rodinné, ekonomické či politické vazby. Díky těmto vazbám se pak nerozhoduje nestranně, ale naopak vždy motivovaně¹. Ačkoli se morální integrita postavená na ctnosti zdá být silným východiskem pro etickou reflexi, díky tomu, že do svého jednání a rozhodování nezapočítává druhé (i jiné než blízké lidi), nemůže být zárukou morálního jednání. Proto také bývá etika ctností či morální integrity označována jako teoretická reflexe zohledňující spíše, než to co dělám, to čím jsem. Jde o metafyzický koncept preferující bytí před jednáním.

---

¹ Puzův *Don Corleone* (2013) coby mafiánský boss bude jakožto „čestný muž“ pečující o svou rodinu, chránit další příbuzné, a to i za cenu jakýchkoli nezákonných praktik, jež diskriminují veškerou ostatní společnost.

Psychologická východiska

Pro svou problematičnost je pojem integrity považován za příliš komplexní a postrádající konzistentní definici (Wanek, Sackett a Ones, 2003), někdy je za alternativní pojmy uváděna také poctivost, důvěryhodnost, spolehlivost, svědomitost nebo stálost. V rámci pozitivní psychologie je integrita chápána jako charakterová přednost (Peterson, Seligman, 2004), jako univerzální hodnota, která je oceňována v různých časech a různými lidmi. Integrita je podle tohoto pojetí součástí ctnosti, označované souhrnně jako Odvaha. Morální složka integrity je v anglosaské literatuře většinou koncipována jako morální usuzování (moral reasoning), případně jako morální rozhodování (moral judgment). Morální integrita je považována za komplexní záležitost, která v sobě obsahuje více než jen tradiční pojetí poctivosti (honesty). Z toho důvodu je také obtížné jí operacionalizovat pouze jako psychologický rys nebo konstrukt (Moore, Stewart, 1989). Je spojena s odpovědností v konkrétních situacích (Corlett, 2009).

V psychologickém výzkumu je morální složka integrity většinou zkoumána spolu s dalšími charakteristikami, které se týkají *chování v práci* – jako je např. docházka, poslušnost, postoje, spokojenost v práci, nebo *obecnější psychologické proměnné*, např. emoční stabilita, poctivost, duševní schopnosti (Green, 2003). Na úrovni psychometrické jsou součástí integrity různé koncepty jako například odpovědnost, dlouhodobá věrnost profesi, stálost, morální usuzování aj. (Ones, Viswesvaran a Schmidt, 1993). Psychometrická analýza (Green, 2003) chápe integritu jako faktor druhého řádu, kde faktory prvního úřadu reprezentují proměnné, jako je Zájem o druhé, Svědomitost, Emoční kontrola a Poctivost. Je zkoumána souvislost mezi integritou a pojmáním konstruktů ze známých teorií osobnosti, jako je Big Five, především dimenze Svědomitosti (Ones, Viswesvaran a Schmidt, 1993).

Pokud uvažujeme o integritě, nepředpokládáme, že vše co lidé říkají a dělají, je kompletně koherentní (Cribb, 2011). Dokonalá vyváženost uvažování a jednání je prakticky neuskutečnitelná, a pokud by existovala, příslušela by spíše umělé inteligenci než člověku. V praktickém smyslu, např. v pracovním prostředí, je integrita chápána jako chování, které odpovídá požadavkům zaměstnavatele, u kterého se (implicitně) nepředpokládá, že by jeho požadavky byly neetické. Pracovní role vytváří morální stres, tenzi a dilemata, která jsou součástí i rutinní práce (Cribb, 2011), i když nemusí být vědomě, zjevně, prožívána jako v rozporu s požadavky pracovní role.

Morální jednání

Vztah mezi morálním usuzováním, rozhodováním a morálním jednáním není jasně definovaný. Morální rozhodování je nezbytnou, ale ne dostatečnou podmínkou pro morální čin (Kohlberg, Hersh, 1977). V morálním rozhodování je důležitá odpovědnost jak vůči blízkému člověku, tak i vůči širší skupině osob, a je vhodné obě tyto odpovědnosti chápat spíše komplementárně než protikladně, aby jedinec dospěl k řešení morální situace (Dvořáková, 2007). Morální stadia pak představují jakési filtry, které poukazují vždy na jiné znaky morální situace. Situační podmíněnost morálního myšlení podle Kohlberga klesá směrem k vyšším stádiím (Heidbrink, 1997). Inspirace Kantovou etikou je zde více než zřejmá. Čím vyšší stádium tím menší empirická podmíněnost a tím větší obecnost. Podle Resta (1986) morální chování předpokládá čtyři složky – interpretaci (jak vlastní jednání ovlivňuje blaho druhých), formulaci (co by mohlo být morálním jednáním), volbu mezi dilematy a provedení úmyslu.

Otázku, zda „morální“ jedinci také morálně jednají, reprezentují dva hlavní převládající názory (White, 2002). Podle prvního názoru vnitřní smysl pro morálku přímo ovlivňuje etické chování a morálka je poté výsledkem dlouhodobého nezvratného kognitivního vývoje a nejlivnějším ukazatelem celkového etického chování. Podle tohoto předpokladu se vysoce morální jedinec chová

eticky dlouhodobě a je rezistentní vůči krátkodobým tlakům prostředí podněcujícím k neetickému chování. Druhý argument zdůrazňuje podstatný rozdíl mezi morálním myšlením a činy a poukazuje k tomu, že morální vývoj hraje mnohem menší roli. Hlavní faktory, které ovlivňují etické chování, jsou více podmíněné prostředím, a jejich charakter je proto krátkodobý, reverzibilní a proměnlivý. Chování v konkrétní situaci může ovlivnit např. naléhavost situace, rozsah vyžadované pomoci, míra odpovědnosti, jednoznačnost situace, cena za intervenci, míra sociálního schválení, vztah k osobě nebo okolnostem, nastavení jedince (Kotásková, 1987). Termínem *dynamická konzistence* se vyjadřuje tendence jedince, který má určitou představu morálního standardu, podle něhož jedná, nebo se cítí naopak provinile, pokud jedná proti těmto pravidlům. Studie Asche, Milgrama a Zimbarda jsou považovány za jedny z nejvýznamnějších vztahující se k problematičnosti dynamické konzistence. Aschova studie (1965), ve které jedinci v malé skupině určovali relativní délku přímký na plátně, ukazuje, jak může být vliv vrstevníka na posouzení pokusné osoby přesvědčující. V jeho studii se třetina subjektů systematicky nechala přesvědčit ve všech pokusech, třetina se nepřizpůsobila nikdy a třetina se přizpůsobila někdy. V Milgramově (1974) známé studii byly pokusné osoby ochotny (v rámci experimentu) použít elektrické výboje vůči jiným lidem, a to v podstatně vyšší míře, než odhadovali odborníci (psychiatři), 65% osob se podvolilo autoritativnímu examinatorovi a povolili elektrošoky v maximální možné míře. V Zimbardově experimentu (tzv. Stanford prison experiment; Zimbardo, 2008) se dobrovolníci, rozdělení mezi „vězně“ a „dozorce“ v improvizovaném vězení, chovali v roli dozorců poměrně krutě k vězňům, jejich chování obsahovalo agresivní až sadistické rysy, což podle autora ukazuje na značnou pravděpodobnost ovlivnění chování situačními faktory. Zatímco Aschova studie se přímo k morálnímu jednání nevztahuje, Milgramova a Zimbardova studie reflektuje hranice morálky v konfrontaci autoritou vyžadující poslušnost a altruistického chování.

Podobně (Blasi, 1980) lze morální jednání vnímat jako (1) výsledek shody okolností, nebo jako (2) důsledek morálního usuzování, hodnot, přesvědčení. Podle prvního předpokladu má každý jedinec řadu návyků a rysů, které vedou k různému specifickému jednání (např. sdílení, pomáhání, spolupráce), které jsou v řadě kultur hodnoceny jako morální jednání. Takové chování může probíhat současně s agresí, soutěžením apod. Výsledek takového chování pak závisí na velkém množství proměnných a jejich vztazích. Toto vysvětlení je podporováno evoluční teorií, homeostatickým modelem a modelem superega ve Freudově teorii. Morální chování je pak vnímáno jako v zásadě iracionální a od morálně neutrálního jednání se liší pouze obsahově (např. pomáhání, dodržování) nebo se projevuje v sociálním fungování (např. zvyšování sociální koheze). Lze se pak ptát, zda chování je dobré či špatné a zda určité chování je opravdu morální. Tento přístup vyznávají výzkumníci, kteří zdůrazňují podstatný rozdíl mezi morálním úsudkem a morálním jednáním.

Z hlediska druhého pohledu lze morální fungování chápat jako v zásadě racionální, neboť vychází z porozumění základního směřování člověka, zdůrazňuje vědomé kognitivní procesy, jako je kategorizace a hierarchizace. Předpokladem pro morální jednání je morální usuzování. Lidské jednání je podmíněno různými aspekty (jako jsou pravidla, předpisy, principy, normy), které spolu interagují a vytváří hierarchizaci. Důraz je zde kladen na úsudek a představiteli tohoto pojetí jsou např. J. Piaget a L. Kohlberg.

Podle Blasiho (1980) je morální jednání mnohdy chápáno jako (1) rys či jako (2) proces. První přístup lze popsat jako *rysový předpoklad*. Očekává se, že v lidském chování je určitý stupeň konzistence, nejen v rámci jednoho rysu, ale i mezi rysy, které jsou si podobné. Předpokládá konzistenci rysu, který je chápán jako tendence chovat se podobným způsobem. Tento přístup významně koreluje s teoretickým konceptem ctnosti. Druhý přístup lze označit jako *funkční* nebo *procesový*. Tento přístup nepředpokládá relativně stálou tendenci jednat či nejednat morálně, pracuje s postoji, které se projevují v konkrétní situaci. V rámci tohoto pohledu se můžeme např.

zajímat, zda vyjadřovaný postoj odsuzující podvádění povede k odolávání pokušení, když je třeba dosáhnout určitého výkonu a když podvádět lze. Konzistence je zde chápána jako souhlas mezi postojem jedince k jednání a jednáním samotným.

Měření integrity v psychologii

Testy integrity jsou používány od 40. let 20. století a ročně je v USA aplikováno několik miliónů testů (Sackett a Harris, 1984). Původním záměrem byla predikce individuálních rozdílů v pracovním chování (Ones a Viswesvaran, 2001). Testy integrity jsou administrovány metodou tužka-papír a jsou speciálně vyvinuté ke zjišťování spolehlivosti, morální integrity a poctivosti uchazečů a predikují krádeže a jiné nepoctivé jednání v práci (Ones a Viswesvaran, 2001), podrobný výčet testů lze najít např. v práci Wanek (1999). Používány jsou především pro hůře placené profese a v případech, kdy zaměstnanci mají přístup k penězům, ale rozšiřuje se jejich používání i mezi řídicí profese. V jednom z testů integrity - Stanton Survey - je např. 1-19. percentil interpretován jako „zvýšená pravděpodobnost porušovat pravidla společnosti, pracovník demonstruje nedostatečnou disciplínu a sebekontrolu, má tendenci nepodřizovat se pravidlům firmy a může se projevovat konfliktností a vyrušováním, zatímco 80-99. percentil je vysvětlován jako „aktivně se brání proti nepoctivému jednání na pracovišti, má vysokou míru kontroly impulzů a vysokou sebe-disciplínu, neprojevuje nekonformní chování i v případě, že pracuje bez supervize“. Tradiční vyšetření polygrafem bylo dlouho považováno za arbitr integrity a jeho použití zažívalo svůj pomyslný vrchol v roce 1985 (Moore a Stewart, 1989). Cílem zavádění testů formou tužka papír bylo nahradit tradiční polygraf (dražší a s postupem let přibývajících nekonzistentních výsledků) a validita nových testů formou tužka-papír byla obvykle u nových dotazníkových metod měřena vztahem k polygrafu. Metodicky validizace papírových testů integrity probíhala tak, že skupina uchazečů o zaměstnání byla testy vyšetřena a bez ohledu na výsledek v testu byla přijata a dále se sledovalo jejich chování na pracovišti (např. krádeže), které se zpětně dávalo do souvislosti s výsledkem testů. Nevýhodou tohoto způsobu je, že řada krádeží nebyla nezachycena, což mohlo výrazně ovlivnit výsledky validizace. Testy integrity vznikaly mimo „střední proud“ běžných psychologických metod a byly komercializovány. Skórování se provádělo většinou pomocí telefonu, faxu, později e-mailu. Původním záměrem testů integrity bylo omezit počet krádeží, později se cílem staly také různé formy neproduktivní práce, porušování pracovních pravidel, podvodů, neoprávněných odškodnění a absencí.

Většinou se rozlišují 3 kategorie testů:

1. Tzv. **zjevné** (overt) metody neboli metody s jasným cílem, které se skládají ze dvou částí. V první části je měřen postoj ke krádeži, četnost a rozsah krádeží a další neproduktivní chování, trestání krádeží, přemýšlení o krádežích, vnímaná snadnost krádeží, racionalizace krádeží, položky zaměřené na poctivost. Ve druhé části je žadatel dotazován na vlastní zkušenosti s krádežemi, ilegálním a neproduktivním chováním. Někdy je tato část doplněna položkami zaměřenými na užívání drog a tendence k násilnému chování. Příkladem položky ze Zjevného testu je např. „Myslíte si, že člověk, uvězněný za krádež u svého zaměstnavatele, by měl označit spolupracovníka, který s krádeží pomáhal“? Často používanými jsou testy London House Personnel Selection Inventory, Reid Report a Stanton Survey. Zjevné metody mají zřejmý záměr i pro vyšetřovaného. Dalšími typickými položkami (podle Moore a Stewart, 1989) jsou otázky jako například: Kolik lidí by odmítlo koupit ukradené zboží? Myslíte si, že každý by něco ukradl, kdyby bylo jisté, že nebude chycen? Přemýšlel jste někdy, že byste se někam vloupal? Řekl jste někdy v životě lež? Věříte, že jste příliš poctivý na to, abyste něco ukradl? Řekl bych o sobě, že moje poctivost je nad průměrem normálního člověka. Podle Van Iddekinge et al. (2012a) se tyto testy

opírají o teorii plánovaného chování, a konzistence chování, která předpokládá, že lidé, kteří mají pozitivnější postoje k podvádění, kteří věří, že většina lidí se chová částečně nepoctivě a kteří se nečestně již chovali, budou mít také tendenci spíše podvádět v budoucnosti.

2. Tzv. **skryté** (covert) testy orientované na popis osobnosti jako je California Psychological Inventory aj. nejsou zaměřeny přímo na krádeže, ale na širší popis osobnosti a proměnných, které se sledovaným chováním mohou souviset, např. svědomitost, konformita, potřeba vzrušení, hostilita. V této oblasti jsou používány Personnel Reaction Blank, Employment Inventory, škála reliability z Hoganových osobnostních dotazníků. Příkladem položky může být věta: „Můj rodinný život byl vždy šťastný“.
3. **Klinické nástroje** jako je MMPI či jiné. U některých autorů tato kategorie splývá se skrytými metodami.

Někdy je po nakladatelích požadováno (Sackett, 1994), aby na testy integrity byly kladeny zvýšené psychometrické požadavky, než jak to požadují Standardy pro pedagogické a psychologické testy, protože pozitivní výsledek (např. zvýšená tendence ke krádežím) je vysoce poškozující a označení může fungovat jako sebenaplňující se předpověď. Zaměstnanec, který je za nespolehlivého považován a vnímá toto své hodnocení druhými, se může domnívat, že není třeba, aby se choval čestně, když se to od něj (stejně) neočekává (Sackett a Harris, 1984). Externím kritériem testů integrity nemusí být jen krádeže, ale i jiné aktivity, které zaměstnavatele poškozují, např. míra absence, nebo posouzení nadřízeným nebo supervizorem (Sackett a Harris, 1984). Obecně se takové chování označuje jako kontraproduktivní pracovní chování (counterproductive work behavior, CWB; Fine, 2010).

Výsledky studií testů integrity

Ones, Viswesvaran a Schmidt (1993) se odvolávají na tři předchozí meta-analýzy, které se zaměřovaly na konkrétní metody (Stanton Survey, London House Employee Attitude Inventory, Dishonesty scale z Personnel Selection Test), vlastní práce je ale zaměřena na efektivitu různých testů integrity. Autoři uvádí, že vydavatelé testů prezentují testy integrity jako nástroje měřící různé skutečnosti (odpovědnost, dlouhodobý zájem o práci, konzistenci, tendence k násilí, morální usuzování, hostilita, pracovní etika, spolehlivost, depresi, úroveň energie), společným zkoumaným jmenovatelem by mohla být svědomitost, jak zachycuje například Big Five. Metaanalýza prokazuje, že testy integrity významně přispívají k predikci pracovního výkonu a kontraproduktivního chování, jako jsou krádeže, disciplinární problémy, absence. Průměrná prediktivní validita, kde vnějším kritériem bylo pozdější hodnocení pracovního výkonu, byla v této studii 0,41. Zjevné testy integrity (overt) i osobnostní testy (covert) dosahovaly podobných výsledků. Autoři také v diskusi vysvětlují, že výsledky testů integrity se neliší mezi minoritami a že vliv intelektu na výsledky těchto metod nebyl zjištěn. Ve studii bylo použito 665 koeficientů validity a rozsáhlý soubor obsahoval více než 576 000 osob.

Ones a Viswesvaran (2001) se zabývají otázkou, nakolik osobnostní testy integrity predikují individuální rozdíly v chování (jako je násilí v práci, krádeže zaměstnanců, chování k zákazníkům). Tyto škály se označují jako „na kritérium zaměřené pracovní škály“ (criterion-focused occupational personality scales). Použité metody obsahují testy integrity (predikující nepoctivé jednání v práci), škály zaměřené na postižení násilí v práci, škály postihující vyhýbání se alkoholu a drogám, škály zaměřené na postižení odolnosti vůči zátěži a škály měřící chování k zákazníkům. Výsledky studie shrnuje tab. 1.

Tab. 1

Testy integrity v predikci krádeží, kontraproduktivního pracovního chování a celkové pracovní výkonnosti (podle Ones a Viswesvaran, 2001).

Kritérium	Typ testu integrity	N (zaokrouhleno)	K (počet korelací)	Operační validita (průměrné korigované r)	SD	90 % konfidenční interval
1. zjištění krádeže	zjevný	2 400	7	0,13	0,12	0,01
2. připuštění krádeže	zjevný	68 600	63	0,42	0,33	0,04
3. široce pojaté kontraproduktivní pracovní chování	skrytý (osobnostní škály)	93 000	62	0,29	0,02	0,27
4. široce pojaté kontraproduktivní pracovní chování	jevný	5 600	10	0,39	0,13	0,23
5. hodnocení celkového pracovního výkonu nadřizným	zjevné a skryté	7 600	23	0,41	0	0,41

Ones, Viswesvaran a Schmidt (2003) v metaanalýze použili 28 studií zkoumající soubor téměř 14 000 osob, především pak zaměstnanců ve službách, u kterých byli před přijetím do pracovního poměru aplikovány testy integrity. Výsledky těchto testů byly posléze porovnávány s jejich následnou mírou absence v práci (z důvodů na straně zaměstnance). U osobnostních testů integrity byla průměrná prediktivní validita 0,33. Zjevné testy integrity měly mnohem menší tendenci predikovat absence (0,09). Pro odhad budoucích absencí se doporučuje využívat psychologické metody zaměřené na popis osobnosti. Autoři v diskusi uvádějí, že osobnostní zkoušky zaměřené na integritu jsou speciálně zaměřeny na jiné typy chování než jen krádeže, zatímco zjevné zkoušky se zaměřují především na krádeže. Zjevné testy jsou podle tvůrců zkoušky dobrým prediktorem celkového pracovního výkonu, ale ne absencí, neboť tyto testy nebyly zamýšleny k predikci absencí.

Ovlivnitelnost výsledků testů integrity

Alliger a Dwight (2000) v metaanalýze zjistili, že oba typy testů integrity (zjevné a skryté, osobnostní) jsou ovlivnitelné. Autoři shrnují 14 studií a 55 velikostí účinku. Pokusné osoby ve studiích odpovídaly podle instrukce (*just take instructions*), kde si měly představit, že žádají o práci, o kterou mají zájem. Druhá možnost byla opět si představit, že žádají o práci, o kterou mají zájem, ale byly instruovány k takovému odpovídání, aby testem prošly co nejlépe nebo, aby se jevily jako ideální žadatelé (*fake good instructions*). Třetí možnost spočívala v představě, že žádají o práci, kterou mají zájem, ale byly instruovány, jak na položky v testu integrity odpovídat (*coaching*

instructions). U zjevných testů integrity byl zjištěn vliv sklonu jevit se v příznivějším světle (fake good, $d=0,90$) a koučování ($d=1,32$). U osobnostních testů byl zjištěn menší vliv, tendence jevit se v příznivějším světle byla nižší ($d=0,38$), podobně jako koučování ($d=0,36$). Výsledky studie jsou pro uživatele testů integrity nepříjemné – naznačují, že aktuální výsledek probanda může být ve skutečnosti jiný, méně příznivý, a to ve směru k menší míře integrity a v případě, že někdo probandovi adekvátně radil, až o 1,3 odchyly. Pozitivnější je výsledek pro osobnostní zkoušky (v domácím prostředí např. BIDR, Dotazník žádoucího stylu odpovídání; Preiss a Mačudová, 2013), kde lze předpokládat opravdový výsledek směrem k menší integritě o cca 1/3 standardní odchyly. Autoři zmiňují další studie, které zjistily, že přibližně třetina (35 %) žadatelů o práci – elektrikářů uvedla schopnost pracovat s náradím, které ve skutečnosti neexistovalo a v jiné studii téměř polovina (45 %) uchazečů o práci ve státním sektoru uvedla zkušenost s typem prací, která ve skutečnosti neexistuje. Úmyslně tak dokládali nepravdivé informace. Také Byle a Holtgraves (2008) zjistili, že jeden z testů integrity (Personnel Reaction Blank) lze úspěšně obelstít.

Měření integrity jako ukazatel lokální korupce

Fine (2010) využil dat od více než 60 000 respondentů, žadatelů o práci z 27 zemí ve 12 jazycích, kteří vyplnili komerčně dostupný test integrity. Tzv. Integritest (<http://www.midotsystem.com>) se skládá z 96 položek, které měří dimenze Krádeže, Poctivost, Porušování pravidel a Uplácení. Výsledky testu porovnávali v daných zemích s Indexem vnímání korupce (Corruption Perception Index, CPI) - ukazatelem, který se zaměřuje na vnímání existence korupce mezi úředníky veřejné správy a politiky, a definuje korupci jako zneužívání veřejné pravomoci k osobnímu prospěchu (0 označuje nejvyšší korupci a 10 korupci nejnižší). Dále použili pro dané země dimenze individualismu a „power distance“ podle teorie Hofsteda. Výsledkem studie byla statisticky významná korelace mezi testem integrity a indexem vnímání korupce (- 0,48), power distance (- 0,72) a individualismem (0,46). Autor v diskusi k interpretaci výsledků uvádí, že makroekonomické úrovni předchází formování kulturně specifických charakteristik (např. těch, co definoval Hofstede), které podporují nebo brzdí korupci a přímo nebo nepřímo ovlivňují postoje ke korupci, což měří tzv. otevřené testy integrity.

Kritika předchozích studií

V poslední metaanalytické studii (Van Iddekinge et al., 2012a) se autoři zaměřili na kritiky některých autorů, kteří poukazovali na pozitivní výsledky studií pocházející z dat nakladatelů testů integrity. Citují souhrnné články, které své závěry opřely pouze nebo převážně o data nakladatelů. Dále uvádějí, že např. metaanalýza z roku 1993 (Ones Viswesvaran a Schmidt, 1993) je opřena pouze v 10 % případů o články, které byly publikovány v odborných časopisech. Poukazují na obdobnou situaci v této oblasti ve výzkumu léků, kde několik metaanalýz prokázalo, že ziskové organizace prezentují pozitivnější výsledky oproti nevýdělečným, např. státním agenturám. V současné studii (Van Iddekinge et al., 2012a) se zaměřili na to, zda existují rozdíly mezi výsledky nepublikovaných studií od nakladatelů testů integrity a od nezávislých výzkumníků. Využili výsledků více než 300 publikovaných i nepublikovaných studií.

Celková průměrná odhadovaná kriteriální validita a validita korigovaná pro nereliabilitu kritéria byla 0,12 a 0,15 pro pracovní výkon, 0,13 a 0,16 pro výkon v zácviku, 0,26 a 0,32 pro neproduktivní pracovní chování, 0,07 a 0,09 pro fluktuaci. Data od nakladatelů pro pracovní výkon měly vyšší hodnotu (0,27) oproti nezávislým studiím (0,12). V případě predikce pracovního výkonu autoři uvádějí, že výsledky testů integrity nemají inkrementální validitu oproti jiným metodám, např. kognitivním testům.

Práce Van Iddekinge et al. je pochopitelně ve výrazném protikladu k některým předchozím studiím. Svě poznatky shrnují (Van Iddekinge et al., 2012b) tvrzením, že „se zřetelnou výjimkou, týkající se

sebeuposuzování kritéria neproduktivního pracovního chování, je většina korigovaných odhadů validity testů integrity menší než 0,20 a blíží se 0,10 ... výsledky ukazují, že kritériální validita je spíše „nízká“ a také, že „v budoucnosti doufáme, že nakladatelé testů integrity zvýší transparentnost ohledně svých metod a předvedou větší ochotu sdílet data i s jinými než několika vybranými výzkumníky. Dokud se to nestane, otázky ohledně výsledků nakladateli sponzorovaného výzkumu zůstávají“.

Morální usuzování a jednání

Morální usuzování lze chápat jako součást širšího pojmu integrity. I když testy morálního usuzování (např. DIT; Rest, 1986) nejsou zaměřeny na nepoctivé jednání (jako tzv. zjevné testy integrity) nebo na psychologické konstrukty, o kterých se uvažuje jako o proměnných, které morální chování ovlivňují (jako jsou tzv. skryté“ či osobnostní testy integrity), lze o nich uvažovat jako o dalších, kognitivně formulovaných proměnných, které naznačují stupeň převládajícího morálního usuzování jedince a tím se k integritě osobnosti vztahují.

V často citované práci shrnuje Blasi (1980) mj. dvanáct, z našeho pohledu starších studií (nejstarší z roku 1958, nejnovější z roku 1977) zkoumajících morální jednání v běžném životě pomocí hodnocení učitelů, sociometrie, sebeuposouzení a posouzení pozorovatelem. Blasi připomíná, že tyto techniky nejsou příliš spolehlivé a že mohou být ovlivněny tzv. haló efektem, kontextem situace, idiosynkratickou interpretací proměnných. U některých proměnných je otázka, zda skutečně obsahují morální podtext (např. politická aktivita, kouření marihuany). Hodnocené studie používaly převážně Kohlbergův strukturovaný rozhovor. Šest studií zjistilo zřetelný vztah mezi usuzováním a chováním, 3 studie vyšly negativně, ve zbytku byly výsledky smíšené. Blasi (1980) nicméně studoval i další oblasti - delikvenci, chování v běžném životě, poctivost, altruistické chování, resistenci vůči konformitě. Závěry tohoto autora (obsahující desítky dalších studií) do značné míry podporují hypotézu, že morální usuzování a morální jednání jsou statisticky významně propojené. Empirické údaje a výsledky však v různých oblastech kolísají. Nejsilněji byl vztah vyjádřen rozdíly mezi delikventy a ne-delikventy. Vztah je zřetelný, ale ne tak zásadní, aby bylo možné vyvodit hypotézu, že vyšší morální stádium je spojeno s vyšší poctivostí a altruismem. Blasi zjistil malou statistickou podporu pro tvrzení, že osoby v postkonvenčním stadiu odolávají více než ostatní sociálním tlakům ke konformitě. Doporučuje ve studiích morálního usuzování kontrolovat IQ, věk a kognitivní vývoj (novější studie navíc kontrolují sociálně žádoucí styl odpovídání).

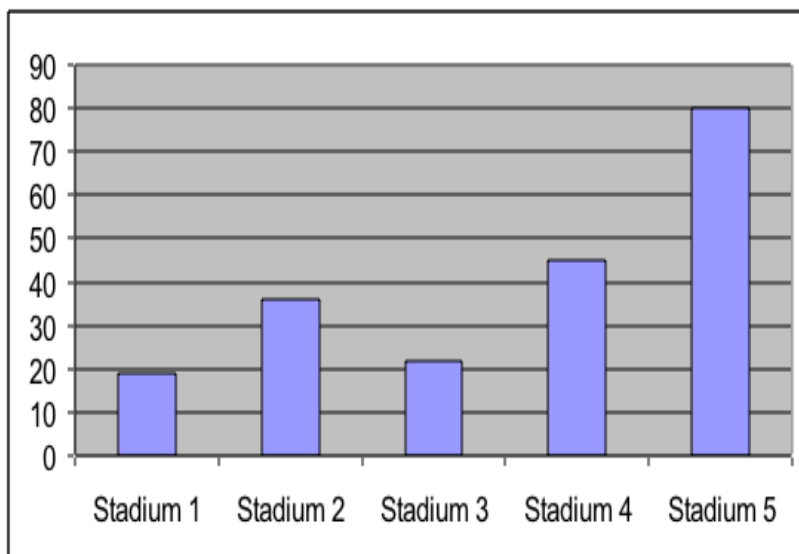
V publikaci z roku 1973 (Krebs a Kohlberg, 1973) popisují autoři experiment, kterým chtěli dokázat, zda děti (N=123) ze šestých tříd podléhají či nepodléhají pokušení podvádět (a fakticky podvádějí) v souvislosti s morálním rozhodováním, IQ a silou ega (ego strength). U dětí stanovili stádium morálního usuzování (podle Kohlbergovy metodiky, stádium 1-5), změřili IQ (a rozdělili soubor nad a pod medián) a hladinu pozornosti (nad a pod medián). Děti byly vyšetřeny během tří individuálních setkání (první – měření pozornosti, druhé – měření odolávání pokušení podvádět, třetí – měření) pomocí Kohlbergova rozhovoru ke stanovení morálního stadia a rozhovoru o odolnosti dítěte vůči pokušení v předchozích individuálních zkouškách). Při čtvrtém setkání byly děti skupinově vyšetřeny v experimentální úloze zaměřené na odolávání pokušení podvádět. Zkoušky odolnosti vůči podvádění vznikly na základě dřívějších prací (originální studie Hartshorne a May, která se zabývala ve 20. letech na velkém souboru vztahem mezi morálkou a podváděním). Děti měly např. poslepu provádět úlohu, ve které bylo zřejmé, že při zavřených očích nemůže výsledek dopadnout dobře atp. Např. *Circle test* (Krebs a Kohlberg, 1973) se skládá z listu papíru, na kterém jsou řady malých kruhů. Děti byly požádány, aby se zavřenými očima napsaly čísla od 1 do 10 do kruhů. Na provedení měly 20 sekund. Ve variantě pro dospělé, viz Leming (2001), je pokusným osobám, v tomto případě z univerzitního prostředí, které je charakteristické vysokou mírou soutěživosti, předložen zdánlivý test na psychomotoriku a prostorovou orientaci. V případě

„dětské varianty“ byla součástí instrukce informace, že výsledek v testu ovlivní známku v předmětu. Výsledky individuálně a skupinově administrovaných zkoušek na podléhání pokušení pak byly sumarizovány. Děti, které se nacházely ve vyšším stadiu morálního vývoje, nejen že více odolávaly podvádění, ale také méně podváděly (Graf. 1). U inteligence Krebs a Kohlberg sice zjistili vztah k odolávání pokušení, ale jen u některých dětí, a stejný vztah i u pozornosti. Práce je uzavírána tvrzením, že „morální usuzování zřetelně predikuje odpor vůči podvádění“ a že lze očekávat výraznou prediktivní hodnotu pro morální chování. Vzhledem ke vztahu mezi vývojem osobnosti a situačními vlivy na morální chování navrhuji autoři tři typy možného působení:

1. vnější sociálně-situační vlivy, které obsahují trest a odměnu, skupinové tlaky a očekávání, vliv napodobování modelu, který dítě v konkrétních situacích ovlivňuje;
2. vnitřní puzení k morálnímu rozhodování nebo dispozice, což obsahuje především rámec morálního stádia, ve kterém se dítě nachází;
3. vnitřní dispozice, jako je síla ega (ego strengths) nebo kontrola ega (ego control), což představuje jiné než morální struktury, jako jsou kognitivní nebo výkonové proměnné, např. IQ, pozornostní proměnné, časová perspektiva, výkonová motivace aj.

Graf 1

Procento dětí ve výzkumu (Krebs a Kohlberg, 1973), které nepodlehlo pokušení podvádět vzhledem k morálnímu stadiu podle Kohlberga.

Dále uvádíme některé novější studie vztahu mezi morálním usuzováním a proměnnými z běžného života, z oblastí zdravotnictví a školství. Ve studiích je pro hodnocení morálního usuzování použit Restův Defining Issues test (DIT; Rest, 1986).²

Sheehan et al. (1980) zkoumal po 4 roky morální usuzování a pracovní výkonnost lékařů-pediatrů. Klinický výkon hodnotil pomocí 18 proměnných (hodnocením z fakulty, kde zdravotníci pracovali), morální usuzování pomocí DIT. Výsledky ukázaly signifikantní a pozitivní vztah mezi morálním usuzováním a úrovní výkonnosti. Z lékařů, kteří dosáhli v DIT postkonvenční morálky

² Autoři se zevrubněji zabývají tématem morálního usuzování a rozhodování s ohledem na Restovy a Lindovy testy v již publikované studii David Krámský, Marek Preiss (2014). *Filosofická a psychologická východiska studia morálního usuzování*. *Československá psychologie*, 58, 2, 107-119.

neměl nikdo špatné hodnocení, zatímco z těch, kteří dosáhli prekonvenční úrovně morálky nepatřil žádný k nejlepším pracovníkům.

Baldwin et al. (1996) zkoumali vztah mezi morálním usuzováním a zanedbáním péče u chirurgů-ortopedů. Použil Restův DIT ke stanovení morálního usuzování a výroční údaje o zanedbání péče. Chirurgové s nízkým skórem zanedbání péče měli významně vyšší úroveň morálního usuzování ($p=0,04$) oproti lékařům s vyšším skórem. Jen jeden ze 13 lékařů s P skórem (míra postkonvenčního usuzování podle Kohlberga) vyšším než 50 bodů měl vyšší míru zanedbání péče. Autoři interpretují vyšší hladinu morálního usuzování jako protektivní faktor proti tendenci k zanedbání péče.

Latif (2000) zkoumal lékárníky z hlediska jejich úrovně morálního usuzování (pomocí DIT) a vztahu k poskytované péči o pacienty při kontrole některých situačních proměnných. Lékárníci jsou podle tohoto autora pod vlivem jak odborných profesních požadavků (kvalita péče), tak i neprofesních (málo času na zákazníky, rutina). Test DIT vyplněný lékárníky vedl výzkumníky ke stanovení úrovně morálního usuzování. Farmaceuti s vyšší úrovní morálního usuzování měli menší tendenci k sociální desirabilitě a k lepší péči o zákazníky ($p<0,001$). Autor zvažuje, zda by měření morálního usuzování mělo být součástí výběru lékárníků.

Ryan (2001) zkoumal vztah mezi morálním usuzováním (pomocí DIT) tzv. *organizational citizenship behavior*, které představuje vztah k pracovním, pozitivně definovaným činnostem, jež jdou za rámec pracovní smlouvy, jako je pomáhání (pomoc druhým s pracovními činnostmi nebo prevence pracovních potíží), sportovní chování (ochota tolerovat podmínky, které nejsou optimální bez stěžování si) a občanské ctnosti (podílení se na životě organizace). Hlavním zjištěním studie bylo, že morální usuzování je pozitivně a signifikantně vztaženo k pomoci organizaci ve dvou ze tří dimenzí – pomáhání a sportovní chování.

Leming (2001) zkoumal u studentů úroveň morálního usuzování podle DIT v kombinacích proměnných supervize a rizika odhalení. Zjistil, že vysoká úroveň morálního usuzování byla spojena s nižší tendencí k podvádění, ale také, že pokud byla kontrola učitele malá („nízká supervize“), studenti s naměřenou vysokou úrovní morálního usuzování podváděli podobně, jako studenti s nízkou úrovní morálního usuzování. Leming použil staré metodiky na měření podvádění podle Hartshorne a May ze 20. let 20. století.

West, Ravenscroft a Shrader (2004) zkoumali podvádění u vysokoškolských studentů, kterým byla měřena úroveň morálního usuzování (pomocí DIT) s výsledky podobných studií Leminga (2001). Zjistili, že vyšší úroveň podvádění se vztahovala k menší upřímnosti studentů o podvádění, ale hladina morálního usuzování neměla k podvádění významný vztah. Šlo o experiment v přirozených podmínkách, kdy studentům byl zadán domácí úkol s instrukcí k neopisování a nepoužívání internetu, ale řada studentů podvedla a využila skupinovou spolupráci a internet. Pouze ¼ studentů nepodváděla. Korelace mezi DIT a podváděním byla nevýznamná ($r=0,175$).

Williams (2012) v disertační práci uvádí, že existuje jen málo prací zohledňující vztah mezi podváděním na vysoké škole a morálním usuzováním. Williams zkoumal studenty státní americké univerzity v New England pomocí DIT a použil také dotazník známého výzkumníka (Donalda McCabe) zaměřený na podvádění během studia (Academic Integrity Survey z roku 2003). Zjistil, že 90 % studentů přiznalo alespoň 1 způsob podvádění a že celkový průměr studentů v morálním usuzování byl horší než národní průměr. Byl potvrzen také signifikantní vztah mezi podváděním a morálním vývojem ($r = -0,125$, $p = 0,008$) a že studenti, u kterých byla zjištěna vyšší morální úroveň, podváděli méně ($r = -0,326$, $p < 0,001$).

Domácí studie morálního usuzování

Hlavní domácí autorkou, která se morálnímu vývoji věnovala, byla Jarmila Kotásková z Psychologického ústavu AV. Podle ní zůstává otázka vztahu morálního usuzování k morálnímu jednání stále otevřená (Kotásková, 1983, 1987). Kotásková (1983) popisuje svůj přístup vývoje morálky od morální heterogenity k autonomii v souvislosti s pracemi J. Piageta. Pro svoji originální metodu s názvem Test morální zralosti osobnosti (TMZO) zvolila 4 druhy situací – agrese vůči osobě, agrese vůči věci, krádež a lež, s nabídkou řešení autonomního, heteronomního nebo žádného. Dále vložila do metody dva typy rolí – roli postiženého a roli pozorovatele. Pro každou povídku se skóruje vázanost k autoritě, verbalizace, reciprocita, zdůraznění trestu a odmítnutí řešení. Kotásková připravila jedenáct povídek (23 položek) ve verzi po chlapce a dívky mladšího školního věku. Metoda měří morální usuzování v „návaznosti na ukazatele sociální zralosti a další důležité složky osobnostních postojů“. Jednotlivé skóry mají různá bodová ohodnocení. Je možné, že metodu měření morální zralosti podle Kotáskové lze využít spíše k diagnostice vývojové změny, než k posouzení úrovně morálního usuzování (Dvořáková, 2007). Také sama Kotásková (1987) uvádí, že „metoda diagnostikuje úroveň morálního řešení jako ukazatele sociální zralosti a jako důležité složky osobnostních postojů“. Nízký skóre autorka interpretuje jako retardaci ve vývoji osobnosti, závislost na autoritě, a nízké sebehodnocení. Vnitřní konzistence testu byla 0,69, test-retestová reliabilita po 25-40 dnech 0,66.

Kotásková se zaměřila i na externí, ekologickou validitu. Vztah k hodnocení učitelů na škálách měřící samostatnost, sociální chování, odpovědnost a čestnost k TMZO však byl nízký, statisticky významný pouze u samostatnosti ($r=0,161$) a odpovědnosti ($r=0,113$), při retestech nebyl ani jeden vztah statisticky významný. Při porovnání sociogramů a výsledku testu byly zjištěny významné vztahy mezi výsledkem TMZO k oblíbě dítěte ve třídě ($r=0,359$), k respektu ($r=0,277$), ale i k neoblíbě ($r=-0,139$). Ivo Čermák publikoval sérii článků na téma morálky včetně zaměření se na psychologické metody, jako je zkouška doplňování vět (Čermák, 1990; Čermák, 1991; Čermák a Hřebíčková, 1991; Čermák a Sedláková, 1992; Čermák a Osecká, 1989 a 1992). Nejnověji Tyrlik (2004) shrnuje několik vlastních výzkumů a snaží se o reinterpretaci Kohlbergovy škály. Vacek (2012 a 2013) se věnuje morálce v pedagogice. Mareš (2005) se zaměřuje na způsoby podvádění ve škole včetně prevence. Na Slovensku se věnuje měření morálního usuzování skupina autorů (Babinčák, 2012; Klimešová a Babinčák, 2009; Lajčiaková, 2012; Mikulášková, 2012). Mezi další slovenské autory patří také Kaliský (2011) a Grác (2002).

Závěr

Koncept integrity je pojímán různorodě. Na rozdíl od jiných pojmů, které jsou předmětem psychologického výzkumu nelze říci, že by byl koncept integrity významově ustálen. Z hlediska obecných teoretických východisek je jeho definice velmi široká a výkladově nejednoznačná. V různých pracích představuje různé konstrukty, od pragmaticky pojímané integrity podle spokojenosti zaměstnavatele s dodržováním firemních požadavků, chápání integrity jako osobnostního rysu (např. svědomitosti), po morálně pojímanou integritu měřenou např. metodami obsahující morální dilemata. Jak to v psychologii bohužel někdy bývá, dříve než by se začalo s výzkumem samotného pojmu integrity, byly již vyvinuty testy na její měření. Tento postup se nicméně nejeví jako ideální (Green, 2003).

Přestože jsou testy integrity vystavené na východiscích zohledňující pouze některé vybrané aspekty morálního jednání, jsou schopny predikovat proměnné jako celkový pracovní výkon (prediktivní validita 0,41; Ones, Viswesvaran a Schmidt, 1993), absence (prediktivní validita 0,33 pro osobnostní testy integrity; Ones, Viswesvaran a Schmidt, 2003) či vztah ke korupci ($r=-0,48$; Fine, 2010). V souhrnu lze říci, že odborně prověřené testy integrity mají dobrou validitu i reliabilitu a jsou dobrým prediktorem produktivních i kontraproduktivních měřítek pracovního výkonu (Wanek,

1999). Wanek (1999) také uvádí, že vedle kognitivních testů s průměrnou operační, na kritérium zaměřenou validitou 0,51, které jsou pro výběr pracovníků nejvýznamnější, mají testy integrity další přídavnou validitu (0,14) a pouze strukturovaný rozhovor se svojí inkrementální validitou testům integrity blíží (0,11), ostatní prediktory mají inkrementální validitu nižší (nestrukturované rozhovory, biodata, assessment centra, škály svědomitosti, extroverze, škály otevřenosti k nové zkušenosti, dotazníkové metody zaměřené na zájmy).

Z hlediska poctivosti je však třeba připomenout i působení některých komerčních zájmů, jež ovlivňují samotný výzkum. Autoři, kteří se zabývají profesně tímto tématem, totiž zároveň profitují z komercializace výsledků takového výzkumu (Moore and Stewart, 1989). Studie ovlivnitelnosti testů integrity (Alliger a Dwight, 2000) není citována v novějších souhrnných pracích (např. Ones, Viswesvaran a Schmidt, 2003). Studie z roku 2012 (Van Iddekinge et al., 2012a,b) zjistila rozdíl mezi výsledky studií s testy integrity nakladatelů testů integrity a nezávislých studií s pozitivnějšími výsledky pro testy integrity u nakladatelů. Význam „integrity výzkumu integrity“ je pak zřetelnější v těch studiích, které ukazují vysokou prediktivní validitu výsledků testů integrity ohledně požadavků zaměstnanců na finanční kompenzace a tím poukazují na velký význam pro finanční situaci firem (Oliver et al., 2012). Publikovaná diskuse v časopise *Journal of Applied Psychology* v roce 2012 k předmětnému tématu je zajímavým příspěvkem k problematice validity výzkumu v této oblasti.

Oproti studiím s testy integrity je výzkum morálního usuzování a jednání postaven mnohem více na datech nezávislých výzkumníků. Výsledky přehledových studií (Blasi, 1980) ukazují na významnou souvztažnost morálního usuzování a jednání přinejmenším v některých oblastech zkoumání. Více než 60 studií (Rest et al., 1999) ukázalo pozitivní korelaci mezi skórem DIT a prosociálním chováním (měřeným sebesouzením nebo posouzením druhých) v experimentálních i běžných životních podmínkách. Český původní test Kotáskové (Kotásková a Vajda, 1983) je zastaralý a určen pouze pro děti. Slovenské či české překlady Moral Judgment Testu (MJT, Slováčková, 2001; Klimešová a Babinčák, 2009; Babinčák, 2012) zatím nebyly podrobeny dostatečně kritické analýze. Validizace těchto nástrojů (pracovní verze mezinárodně používaných testů - hlavně MJT a DIT jsou již k dispozici) by měření morálního usuzování v ČR významně vylepšila.

Měření morální úrovně může být v některých oblastech psychologie zajímavou a přínosnou složkou diagnostiky a rozšiřuje tradiční klinické oblasti zkoumání, jako jsou osobnostní proměnné, kognitivní funkce, sociální opora aj. Z klinického hlediska je morální usuzování relevantní především ve forenzní psychologii a psychiatrii, u osob s disociální poruchou osobnosti, které nejsou schopné soucitu a dodržování norem (Heretik, 2004). Pro rozhodování na úrovni jednotlivce (např. v rámci výběrového řízení, soutěže) by však bylo příliš odvážné tvrdit, že psycholog má v rukou validní data, která budou predikovat morální usuzování v konkrétních případech (např. v oblastech s rizikem korupce). Při zevrubnějším a kritickém zapracování obecných etických a metodologických východisek lze jako součást rozsáhlejšího psychologického vyšetření však tyto metody jednoznačně doporučit.

Tato publikace vznikla v rámci projektu „Národní ústav duševního zdraví (NUDZ)“, registrační číslo CZ.1.05/2.1.00/03.0078, financovaného z Evropského fondu regionálního rozvoje a projektem MV ČR/PA ČR - integrovaný úkol 4/2 – „Etické aspekty v činnosti policie a veřejné správy – eticky náročné situace“.

Děkujeme PhDr. Aleně Nohavové, Ph.D. a PhDr. Ingrid Strobachové za přečtení textu a cenné poznámky.

Literatura

- Alliger, G., Dwight, S. (2000). A meta-analytic investigation of the susceptibility of integrity tests to faking and coaching. *Educational and Psychological Measurement*, 60, 59–72.
- Asch, S. E. (1965). *Social Psychology*. New York: Prentice-Hall.
- Babinčák, P. (2012). Meranie morálneho usudzovania – prehľad metodík. In Babinčák, P. (ed.), *Meranie morálneho usudzovania. Recenzovaný zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Byle, K. A., Holtgraves, T. M. (2008). Integrity Testing, Personality, and Design: Interpreting the Personnel Reaction Blank. *Journal of Business Psychology*, 22, 287–295.
- Baldwin, D. C. Jr., Adamson, T. E., Self, D. J., Sheehan, T. J., Oppenberg, A. A. (1996). Moral Reasoning and Malpractice: A Study of Orthopedic Surgeons. *American Journal of Orthopedics*, 25, 7, 481–484.
- Blasi, A. (1980). Bridging moral cognition and moral action: A critical review of the literature. *Psychological Bulletin*, 88, 1, 1–45.
- Borovička, M. (2007). *Kolaboranti 1939-1945*. Paseka, Praha-Litomyšl.
- Calhoun, Ch. (1995). 'Standing for Something'. *Journal of Philosophy*, XCII: 235–260.
- Corlett, J. A. (2009). Moral Integrity and Academic Research. *Journal of Academic Ethics*, 7, 45–49.
- Cribb, A. (2011). Integrity at work: managing routine moral stress in professional roles. *Nursing Philosophy*, 12, 119–127.
- Čermák, I., Osecká, L. (1989). Výzkum mravního vědomí metodou neúplných vět. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 4, 353–360.
- Čermák, I. (1990). Existují dvě morálky? (Hledání psychologických zdrojů mravnosti v současné západní psychologii). *Etika*, 1, 69–96.
- Čermák, I. (1991). Dva psychologické přístupy k morálce. *Československá psychologie*, 35, 233–241.
- Čermák, I., Hřebíčková, M. (1991). Psychologické pojetí dichotomií v morálce. *Etika*, 2, 71–76.
- Čermák, I., Sedláková J. (1992). Morální dilema u věřících a nevěřících adolescentů. *Etika*, 2, 88–93.
- Čermák, I., Osecká, L. (1992). Atribuční přístup k motivaci morálního jednání. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1, 21–30.
- Dvořáková, J. (2007). *Morální usuzování: vliv hodnot, osobnostních charakteristik a morální identity na řešení a zdůvodnění morálních situací*. Disertační práce, Masarykova univerzita v Brně.
- Grác, J. a kol. (2002). *Autoregulácia normami morálnosti v pripravovaných psychologických výskumoch*. Trnava: Katedra psychologie Fakulty humanistiky Trnavském univerzity, 2002.
- Fine, S. (2010). Cross-cultural integrity testing as a marker of regional corruption rates. *International Journal of Selection and Assessment*, 18, 3, 251–259.
- Green, A.P. (2003). *Identifying the dimension of integrity: a confirmatory and discriminant validity analysis*. Dissertation, Old Dominion University.
- Halfon, M. (1989). *Integrity: A Philosophical Inquiry*. Philadelphia: Temple University Press.
- Hartshorne, H., May, M. A. (1928). *Studies in the nature of character: Vol. I. Studies in deceit*. New York: Macmillan.
- Hartshorne, H., May, M. A., Mailer, J. B. (1929). *Studies in the nature of character: Vol. II. Studies in self-control*. New York: Macmillan.

Hartshorne, H., May, M. A., Shuttleworth, F. K. (1930). *Studies in the nature of character: Vol. III. Studies in the organization of character*. New York: Macmillan.

Heidbrink, H. (1997). *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál.

Heretik, A. (2004). *Forenzná psychologie*. Prešov: Slovenské pedagogické nakladatelství.

Kaliský, J. a kol. (2011). *Modely výučby etickej výchovy a kompetenčného profilu učiteľa etickej výchovy*. Banská Bystrica: PF UMB.

Klimešová, M., Babinčák, P. (2009). Morálna kompetencia a spokojnosť so životom adolescentov. In L. Golecká, J. Gurňáková, I. Ruisel (Eds.), *Sociálne procesy a osobnosť 2008. Zborník z konferencie* (s. 584 – 592). Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.

Kohlberg, L., Hersh, R. H. (1977). Moral Development: A Review of the Theory. *Theory into Practice*. *Moral Development*, 16, 2, 53-59.

Kotásková, J., Vajda, I. (1983). *Test morálnej zralosti osobnosti*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.

Kotásková, J. (1987). *Socializace a morální vývoj dítěte*. Praha: Academia.

Krámský, D. & Preiss, M. (2014). Filosofická a psychologická východiska studia morálního usudzování. *Československá psychologie*, 58, 2, 107-119.

Krebs, R., Kohlberg, L. (1973). Moral judgment and ego controls as determinants of resistance to cheating. In L. Kohlberg, E. Turiel, *Moralization, the cognitive developmental approach*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Lajčiaková, P. (2012). Morálna kompetencia vo vzťahu k študijnému zameraniu vysokoškolákov. In Babinčák, P. (ed.), *Meranie morálneho usudzovania. Recenzovaný zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

Latif, D. A. (2000). The link between moral reasoning scores, social desirability, and patient care performance scores: Empirical evidence from the retail pharmacy setting. *Journal of Business Ethics*, 25, 3, 255-269.

Leming, J. S. (2001). Cheating behavior, subject variables, and components of the internal-external scale under high and low risk conditions. *Journal of Educational Research*, 74, 2, 83-87.

Mareš, J. (2005). Tradiční a netradiční podvádění ve škole. *Pedagogika*, 55, 4, 310-335.

Milgram, S. (1974). *Obedience to Authority: An Experimental View*. London: Harper & Row.

Mikulášková, G. (2012). Možnosti využitia kvalitatívneho prístupu pri skúmaní morálnych dilem. In P. Babinčák (ed.), *Meranie morálneho usudzovania. Recenzovaný zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

Moore, W. M., Stewart, R. M. (1989). Evaluating employee integrity: Moral and methodological problems. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 2, 3, 203-215.

Oliver, C., Shafiro, M., Bullard, P., Thomas, J. C. (2012). Use of integrity tests may reduce workers' compensation losses. *Journal of Business Psychology* 27, 115–122.

Olson, L. (1998). The assessment of moral integrity among adolescents and adults. *Dissertation Abstracts International*, 60, 6, 2989B.

Ones, D. S., Viswesvaran, C. H., Schmidt, F. L. (1993). Comprehensive meta-analysis of integrity test validities: findings and implications for personnel selection and theories of job performance. *Journal of Applied Psychology*, 78, 4, 679-703.

- Ones, D. S., Viswesvaran, C. (2001). Integrity tests and other criterion-focused occupational personality scales (COPS) used in personnel selection. *International Journal of Selection and Assessment*, 9, 31-39.
- Ones, D. S. (1993). *The construct validity of integrity tests*. Unpublished doctoral dissertation, University of Iowa. IA.
- Ones, D. S., Viswesvaran, C. H., Schmidt, F. L. (2003). Personality and absenteeism: A meta-analysis of integrity tests. *European Journal of Personality*, 17, 19-38.
- Peterson, C., Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A classification and handbook*. New York: Oxford University Press/Washington, DC, American Psychological Association.
- Preiss, M., Mačudová, G. (2013). Dotazník žádoucího stylu odpovídání (BIDR-CZ). *Psychiatrie* 17, 2, 59-64.
- Puzo, M. (2013). *Kmotr*. Praha: Knižní klub.
- Rest, J. (1986). *DIT: Manual for the Defining Issues Test*. Center for the Study of Ethical Development, University of Minnesota.
- Rest, J. R., Narvaez, D., Bebeau, M. & Thoma, S. (1999). *Postconventional moral thinking: A Neo-Kohlbergian approach*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Rostand, E. (1975). *Cyrano z Bergeracu*. Praha: Odeon.
- Ryan, J. J. (2001). Moral reasoning as a determinant of organizational citizenship behaviors: a study in the public accounting profession. *Journal of Business Ethics*, 33, 3, 233-244.
- Sackett, P. R., Harris, M. M. (1984). Honesty testing for personnel selection: a review and critique. *Personnel Psychology*, 37, 221-245.
- Sackett, P. R. (1994). Integrity Testing for Personnel Selection. *Current Directions in Psychological Science* 3, 73-77.
- Scheler, M. (1993). *O studu*. Praha: Mladá fronta.
- Sheehan, T. J., Husted, S. D., Candee, D., Cook, C. D., Borgen, M. (1980). Moral judgment as a predictor of clinical performance. *Evaluation and the Health Professions* 3, 393-404.
- Slováčková, B. (2001). Morální kompetence a morální postoje u studentů lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové. *Psychiatrie*, 5, 2, 74-79.
- Sokol, J. (2008). *Filosofická antropologie*. Praha: Portál.
- Tyrlík, M. (2004). *Morální jednání*. Brno: Masarykova univerzita.
- Vacek, P. (2012). Zjišťování morálního úsudku: zkušenosti a náměty. In Babinčák, P. *Meranie morálneho usudzovania. Recenzovaný zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Vacek, P. (2013). *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Van Iddekinge, CH., Roth, P. L., Raymark, P. H., Odle-Dusseau, H. N. (2012a). The criterion-related validity of integrity tests: an updated meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 97, 3, 499-530.
- Van Iddekinge, CH., Roth, P. L., Raymark, P. H., Odle-Dusseau, H. N. (2012b). The critical role of the research question, inclusion criteria, and transparency in meta-analyses of integrity test research: A reply to Harris et al. (2012) and Ones, Viswesvaran, & Schmidt (2012). *Journal of Applied Psychology*, 97, 3, 543-549.
- Wanek, J. E. (1999). Integrity and honesty testing? What do we know? How do we use it? *International Journal of Selection and Assessment*, 7, 4, 183-195.

- Wanek, J. E., Sackett, P. R., Ones, D. S. (2003). Towards an understanding of integrity test similarities and differences: an item level analysis of seven tests. *Personnel Psychology*, 56, 873-894.
- West, T., Ravenscroft, S. P., Shrader, C. H. B. (2004). Cheating and moral judgment in the college classroom: a natural experiment. *Journal of Business Ethics*, 54, 2, 173-183.
- White, R. D. (2002). Do employees act like they think? Exploring the dichotomy between moral judgment and ethical behavior. *Public Administration Quarterly*, 25, 4, 391-412.
- Williams, L. K. (2012). *Cheating incidences, perceptions of cheating, and the moral development level of college students*. Dissertation. Johnson & Wales University.
- Williams B. (1973). Integrity. In J.J.C. Smart & B. Williams (eds.), *Utilitarianism: For and Against*. 108–117. New York: Cambridge University Press.
- Williams, B. (1981). *Moral Luck: Philosophical Papers 1973–1980*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zimbardo, P. (2008). *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*. New York, Random House Publishing Group.

Údaje o autorech

Doc. PhDr. Marek Preiss, Ph.D., je přednášejícím na University of New York in Prague a klinickým psychologem v Psychiatrickém centru Praha.

PhDr. David Krámský, Ph.D., přednáší na Policejní akademii ČR a jiných vysokých školách, zaměřuje se primárně na výzkum v oblasti morální filozofie a psychologie.

Tereza Příhodová, MA je absolventka La Salle University v kooperaci s University of New York in Prague, věnuje se problematice integrity v psychologii.

Kontaktní údaje:

Marek Preiss

¹ Psychiatrické centrum Praha

² Národní ústav duševního zdraví

³ University of New York in Prague

Psychiatrické centrum Praha, Ústavní 91, Praha 8 – Bohnice, 18103

e-mail: preiss@pcp.lf3.cuni.cz

University of New York in Prague, Legerova 72, Praha 2, 120 00

e-mail: mpreiss@faculty.unyp.cz

Preiss, M., Krámský, D. & Příhodová, T. (2014). Morální usuzování a jednání jako součást integrity osobnosti. *E-psychologie* [online], 8, 2, 11-28 [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: <http://e-psychologie.eu/pdf/preiss_et al2.pdf>. ISSN 1802-8853.